

Труш М.С.,

к. е. н., доцент кафедри системного аналізу та кібербезпеки,

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Зікеєва Є.С.,

Бакалавр кафедри системного аналізу та кібербезпеки,

КНЕУ імені Вадима Гетьмана

Trush M.S.,

PhD Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department

of System Analysis and Cybersecurity, KNEU named after V. Hetman

Zikeieva Y.O.,

Bachelor's student at the Department of System Analysis and Cybersecurity,

KNEU named after V. Hetman

ТЕОРІЯ «ПІДШТОВХУВАННЯ» (NUDGE) ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЙ ГРОМАДЯН

THE NUDGE THEORY AS AN EFFECTIVE TOOL FOR GOVERNMENT INSTITUTIONS IN THE FIELD OF REGULATING CITIZENS' BEHAVIORAL STRATEGIES

Анотація. У статті досліджено теорію «підштовхування» (nudge) як інструмент м'якого впливу держави на економічну поведінку громадян. Проаналізовано теоретичні засади поведінкової економіки, механізми впливу архітектури вибору на прийняття рішень, а також можливості практичного застосування nudge-підходів у державній політиці. Особливу увагу приділено аналізу досвіду України під час кампанії вакцинації проти COVID-19 у 2021 році. На основі реальних статистичних даних побудовано графіки динаміки вакцинації та здійснено порівняльний аналіз періодів до і після впровадження поведінкових інструментів. Доведено, що використання nudge-підходів сприяє підвищенню ефективності державної політики без застосування примусових методів регулювання.

Ключові слова: поведінкова економіка, теорія nudge, економічна поведінка, державна політика, архітектура вибору, вакцинація.

Abstract. The article examines the theory of "nudging" as a tool for the state to exert soft influence on the economic behavior of citizens. It analyzes the theoretical foundations of behavioral economics, the mechanisms of influence of choice architecture on decision-making, and the possibilities for the practical application of nudge approaches in public policy. Particular attention is paid to the analysis of Ukraine's experience during the COVID-19 vaccination campaign in 2021. Based on real statistical data, graphs of vaccination dynamics were constructed and a comparative analysis of the periods before and after the introduction of behavioral tools was carried out. It has been proven that the use of nudge approaches contributes to increasing the effectiveness of public policy without the use of coercive regulatory methods.

Keywords: *behavioral economics, nudge theory, economic behavior, public policy, choice architecture, vaccination.*

Вступ. Поведінка громадян у кризових умовах стає ключовим фактором ефективності державної політики, оскільки саме індивідуальні рішення у сфері споживання, мобільності, фінансової дисципліни та користування публічними послугами формують сукупний соціально-економічний результат. Класичні підходи економічної теорії, що ґрунтуються на припущенні про раціональність економічних агентів, не завжди здатні адекватно пояснити реальні моделі поведінки населення в умовах невизначеності, обмежених ресурсів і підвищеного рівня ризику. Саме тому в науковому дискурсі зростає інтерес до поведінкової економіки, яка поєднує економічний аналіз із психологічними механізмами прийняття рішень. Одним із найбільш прикладних інструментів поведінкової економіки є теорія «підштовхування» (*nudge*), розроблена Р. Талером і К. Санстейном. Вона базується на ідеї формування архітектури вибору таким чином, щоб спрямовувати поведінку громадян у соціально бажаному напрямі без застосування примусу та без обмеження свободи вибору. На відміну від традиційних регуляторних інструментів, *nudge*-підходи враховують когнітивні упередження, інерційність поведінки та вплив контексту, що є особливо важливим у кризових ситуаціях.

В умовах воєнного стану в Україні значення поведінкових інструментів державної політики суттєво зросло. Масштабні руйнування енергетичної інфраструктури, регулярні відключення електроенергії та необхідність стабілізації енергосистеми актуалізували проблему раціонального споживання ресурсів. За таких обставин держава обмежена у можливостях застосування жорстких адміністративних заходів і змушена звертатися до м'яких механізмів впливу, зокрема інформаційних кампаній, соціальних норм та цифрових комунікацій, спрямованих на заохочення енергозбереження серед населення. Разом із тим ефективність поведінкових інтервенцій доцільно аналізувати з урахуванням попереднього досвіду їх застосування в інших кризових контекстах. Показовим у цьому сенсі є період пандемії COVID-19, під час якого в Україні використовувалися *nudge*-інструменти для стимулювання участі громадян у програмах вакцинації. Хоча пандемія не є актуальним викликом сьогодення, її аналіз дозволяє виявити загальні закономірності впливу архітектури вибору на економічну поведінку населення та використати цей досвід для оцінки сучасних державних політик. Отже, актуальність дослідження

зумовлена необхідністю комплексного аналізу поведінкових інструментів державного впливу в умовах воєнного стану, зокрема у сфері енергозбереження, а також потребою кількісної оцінки ефективності nudge-підходів із використанням емпіричних даних. Поєднання аналізу сучасних практик із порівняльним розглядом досвіду пандемії COVID-19 дозволяє розширити наукове розуміння ролі поведінкової економіки в системі публічного управління України.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та емпіричний аналіз ефективності застосування теорії «підштовхування» (nudge) у державній політиці України в умовах воєнного стану, зокрема у сфері енергозбереження та раціонального споживання електроенергії, а також порівняльна оцінка результативності поведінкових інтервенцій на основі досвіду кампанії вакцинації проти COVID-19.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ефективність державної політики в кризових умовах значною мірою визначається здатністю впливати на поведінку громадян без застосування примусових механізмів. Воєнний стан та пов'язані з ним загрози для функціонування енергетичної інфраструктури актуалізували проблему раціонального споживання електроенергії та добровільної участі населення в заходах з енергозбереження. Традиційні інструменти державного регулювання, зокрема адміністративні обмеження та нормативні приписи, мають обмежену ефективність у ситуаціях, що потребують швидкої зміни масової поведінки та збереження суспільної довіри.

У цьому контексті особливої ваги набувають поведінкові підходи державної політики, які ґрунтуються на врахуванні психологічних особливостей прийняття рішень і використанні архітектури вибору. Теорія «підштовхування» (nudge) розглядається як інструмент м'якого коригування поведінки громадян, здатний стимулювати соціально бажані дії – зокрема зниження енергоспоживання та дотримання рекомендацій операторів енергосистеми – без обмеження свободи вибору. Водночас відсутність чітких методичних підходів до оцінювання результативності таких інтервенцій у сфері енергетичної безпеки ускладнює обґрунтування їх використання в системі державного управління. Це зумовлює необхідність наукового аналізу ефективності поведінкових інструментів на основі емпіричних даних, а також порівняння їх результативності в різних секторах державної політики.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри зростання інтересу до поведінкових підходів у державній політиці, більшість наукових досліджень зосереджується або на

теоретичному осмисленні концепції «підштовхування», або на аналізі окремих зарубіжних кейсів її застосування. Значна частина емпіричних робіт присвячена сфері охорони здоров'я, зокрема кампаніям вакцинації, тоді як інші інституційні сектори державного управління залишаються менш дослідженими. Недостатньо опрацьованим залишається питання застосування nudge-інструментів у сфері енергетичної безпеки в умовах воєнного стану, коли держава стикається з необхідністю оперативного впливу на масову поведінку населення за обмежених ресурсів та високого рівня суспільної напруги. Зокрема, відсутні комплексні дослідження, які б поєднували аналіз поведінкових інтервенцій з кількісною оцінкою їх ефективності у сфері енергозбереження. Окремої уваги потребує проблема методичного забезпечення вимірювання результативності nudge-політики. У науковій літературі бракує уніфікованих показників, що дозволяють порівнювати ефективність поведінкових інтервенцій у різних часових періодах і секторах державної політики. Це ускладнює перенесення успішних практик, зокрема з медичної сфери, у контекст енергетичної стабільності та управління кризами. Таким чином, актуальним науковим завданням є розробка підходів до емпіричного аналізу та кількісної оцінки ефективності теорії «підштовхування» у кризових умовах, а також зіставлення результатів її застосування в різних інституційних секторах на прикладі України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичні засади поведінкової економіки та концепції «підштовхування» отримали ґрунтовне обґрунтування у працях зарубіжних науковців. Р. Галер та К. Санстейн заклали основи nudge-підходу, обґрунтувавши роль архітектури вибору у формуванні індивідуальних рішень без обмеження свободи дій. Д. Канеман у своїх дослідженнях когнітивних упереджень продемонстрував систематичні відхилення від раціональної поведінки, що створило підґрунтя для практичного використання поведінкових інтервенцій у державній політиці. У подальших дослідженнях значну увагу приділено застосуванню nudge-інструментів у сфері охорони здоров'я, фінансової поведінки та податкової дисципліни. Зокрема, у міжнародній практиці поведінкові інсайти активно використовуються для стимулювання вакцинації, підвищення рівня заощаджень та дотримання регуляторних вимог. Діяльність Behavioural Insights Team у Великій Британії стала прикладом інституціоналізації поведінкової політики в системі державного управління. Окремий напрям досліджень присвячений використанню поведінкових інструментів у сфері енергозбереження. Зарубіжні автори відзначають ефективність

інформаційних повідомлень, заснованих на соціальних нормах, порівняльних індикаторів споживання та візуалізації навантаження на енергосистему. Такі інструменти довели здатність зменшувати споживання електроенергії без застосування примусових обмежень, що є особливо важливим у кризових ситуаціях. В українській науковій літературі питання поведінкової економіки розглядаються переважно в контексті публічного управління, цифровізації державних послуг та соціальної політики. Дослідники наголошують на потенціалі nudge-підходів як альтернативі жорсткому адміністративному регулюванню, особливо в умовах обмежених ресурсів і зниження довіри до інституцій. Водночас емпіричні дослідження застосування поведінкових інструментів у сфері енергетичної безпеки в умовах воєнного стану залишаються поодинокими. Таким чином, аналіз наукових публікацій свідчить про наявність значного теоретичного доробку у сфері поведінкової економіки, але водночас виявляє дефіцит прикладних досліджень, спрямованих на кількісну оцінку ефективності nudge-інструментів у кризових умовах. Це підтверджує доцільність подальших досліджень, орієнтованих на аналіз українського досвіду застосування поведінкових інтервенцій у різних секторах державної політики

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Теорія «підштовхування» (nudge), розроблена Р. Талером і К. Санстейном, ґрунтується на положеннях поведінкової економіки та передбачає можливість коригування економічної поведінки громадян шляхом модифікації архітектури вибору.

На відміну від традиційних інструментів державного регулювання, nudge-підхід не використовує примус або санкції, а спрямований на створення такого інформаційного та інституційного середовища, у якому громадяни схильні ухвалювати суспільно бажані рішення добровільно.

Особливої актуальності застосування поведінкових інструментів набуває в умовах воєнного стану, коли держава стикається з обмеженістю ресурсів, високим рівнем невизначеності та необхідністю оперативного коригування поведінки населення.

Однією з ключових сфер такого впливу є енергетика, зокрема раціональне споживання електроенергії в умовах пошкодження енергетичної інфраструктури та регулярних відключень. У період воєнного стану в Україні держава активно використовує nudge-інструменти для стимулювання енергозбереження. До таких інструментів належать регулярні інформаційні повідомлення про стан енергосистеми, візуалізація пікових годин навантаження, рекомендації щодо перенесення енергоємних побутових дій на нічний час,

а також формування соціальних норм відповідального споживання через офіційні комунікаційні канали. Важливо, що зазначені заходи не супроводжуються прямими заборонами, а лише коригують поведінкові орієнтири громадян.

Поведінковий вплив у сфері енергоспоживання реалізується через декілька ключових механізмів. По-перше, використовується ефект соціальних норм, коли громадянам демонструється очікувана або «правильна» модель поведінки. По-друге, застосовується ефект уникнення втрат, акцентуючи увагу не лише на економії коштів, а й на можливих негативних наслідках перевантаження енергосистеми. По-третє, важливу роль відіграє зниження когнітивного навантаження шляхом спрощення рекомендацій і чіткого формулювання дій, які необхідно виконати.

У період травня-червня 2021 року держава застосовувала комплекс nudge-інструментів, зокрема спрощення процедур запису, розширення доступу до пунктів вакцинації та активне формування позитивних соціальних норм. Динаміка кількості щеплень у зазначений період свідчить про поступове зростання рівня вакцинації, що співпало з активізацією поведінкових комунікаційних кампаній (рис. 1).

Механізм nudge-впливу на енергоспоживання в умовах воєнного стану

Рис. 1. Механізм nudge-впливу на енергоспоживання населення в умовах воєнного стану

Порівняння середніх показників до та після впровадження nudge-кампаній дозволяє зробити висновок про наявність пози-

тивного ефекту архітектури вибору на прийняття рішень громадянами (рис. 2).

Рис. 1. Практичне значення застосування nudge-підходів у державній політиці енергозбереження

Аналогічна логіка простежується й у сфері енергоспоживання, де зміна інформаційного контексту сприяє більш відповідальному використанню електроенергії без застосування жорстких регуляторних механізмів. Для кількісної оцінки змін поведінки населення у межах дослідження використано коефіцієнт зміни поведінки:

$$K_b = \frac{P1 - P0}{P0}$$

де $P0$ – середній показник до впровадження поведінкових інтервенцій,

$P1$ – середній показник після їх реалізації.

$$E_n = \frac{\Delta R}{C}$$

де ΔR – приріст бажаного результату (зменшення споживання електроенергії або зростання рівня вакцинації),

C – умовні витрати держави на реалізацію інформаційно-комунікаційних заходів.

Для більш комплексного аналізу запропоновано інтегральний індекс ефективності поведінкового впливу:

$$I_{nudge} = \frac{P1 - P0}{T}$$

де T – тривалість реалізації nudge-кампанії.

Запропонований індекс дозволяє оцінювати не лише масштаб змін, а й швидкість поведінкової реакції населення, що є критично важливим у кризових умовах.

Отримані результати свідчать про те, що теорія «підштовхування» є універсальним інструментом державної політики, ефективним як у медичному секторі, так і в енергетичній сфері. Її застосування дозволяє оперативно коригувати економічну поведінку населення в умовах високої невизначеності, зберігаючи баланс між суспільними інтересами та свободою вибору громадян. Аналіз ефективності поведінкових інтервенцій у сфері охорони здоров'я демонструє, що nudge-підходи здатні формувати стійкі зміни у поведінці населення навіть за відсутності примусових заходів. Цей досвід є особливо цінним при перенесенні концепції на інші критично важливі сфери державної політики. Однією з таких сфер є енергетика, де в умовах воєнного стану та пошкодженої інфраструктури необхідність раціонального використання ресурсів стає ключовим фактором стабільності економіки та функціонування соціальної інфраструктури. У сучасних українських умовах державні органи застосовують різноманітні nudge-інструменти для стимулювання населення до економного споживання електроенергії. Це включає:

- регулярні інформаційні повідомлення про навантаження на енергосистему;
- соціальні порівняння споживання енергії серед домогосподарств («більшість сусідів економить»);
- цифрові сповіщення та персоналізовані поради щодо перенесення енергоємних дій на години низького навантаження;
- формування соціальної відповідальності через комунікаційні кампанії та публічне відзначення громадян, які активно економлять енергію.

Використання цих інструментів має аналогічну логіку до кампаній вакцинації: держава змінює контекст прийняття рішень, але не примушує до конкретних дій. Когнітивні механізми, які стимулюють поведінкові зміни, – ефект статус-кво, уникнення втрат, соціальні норми та зниження когнітивного навантаження –

працюють і у сфері енергетики. Завдяки цьому, навіть у складних умовах воєнного стану, можна досягати помітного зниження споживання енергії без застосування санкцій чи адміністративного тиску.

Для кількісної оцінки результативності поведінкових інтервенцій у сфері енергетики доцільно використовувати ті самі інструменти, що й для аналізу вакцинації. Зокрема, інтегральний індекс I_{nudge} дозволяє вимірювати середню зміну поведінкового показника за одиницю часу та порівнювати ефективність різних nudge-кампаній незалежно від тривалості їх реалізації. Це особливо важливо в умовах воєнного стану, коли швидкість поведінкової реакції населення може визначати стійкість енергосистеми та мінімізувати ризики масштабних аварій.

Таким чином, на основі досвіду застосування nudge-підходів у сфері охорони здоров'я та перенесення цих механізмів у сферу енергетики, можна сформулювати універсальну модель поведінкових інтервенцій. Вона об'єднує:

- державні nudge-інструменти (інформаційні повідомлення, соціальні норми, цифрові сервіси),
- психологічні механізми прийняття рішень громадян,
- фактичну поведінкову реакцію населення.

Ця модель дозволяє аналізувати та прогнозувати ефективність державної політики у кризових умовах, що робить її актуальною для розробки стратегій енергозбереження та управління поведінкою громадян у воєнний час.

Подальший розвиток практики застосування поведінкових інструментів в Україні пов'язаний не лише з медичною сферою, а й з іншими напрямками державної політики, що набули особливої актуальності в кризових умовах. Однією з таких сфер стала енергетика, де необхідність оперативного реагування на дефіцит ресурсів зумовила пошук інструментів впливу на споживчу поведінку без використання жорстких адміністративних обмежень. Інформаційні та комунікаційні заходи, спрямовані на раціоналізацію споживання електроенергії, за своєю суттю відповідають логіці nudge-підходу. Через регулярні повідомлення про навантаження на енергосистему, рекомендації щодо перенесення енергоємних дій на непікові години та візуалізацію наслідків перевантаження мереж формується архітектура вибору, яка спонукає громадян до добровільної зміни поведінки. При цьому ключовим механізмом впливу виступає не примус, а апеляція до усвідомлення індивідуальної ролі у забезпеченні стабільності системи. Значний вплив мають також елементи формування соціальних норм. Поширення інформації про колективні зусилля щодо зменшення споживання

електроенергії сприяє виникненню ефекту соціального порівняння, коли індивіди схильні коригувати власну поведінку відповідно до домінуючої моделі. Аналогічний механізм використовувався під час кампаній вакцинації, де акцент робився на участі більшості населення у програмі щеплень. Особливої уваги заслуговує роль цифрових інструментів у реалізації поведінкових інтервенцій в енергетичному секторі. Онлайн-платформи, мобільні додатки та цифрові сповіщення дозволяють оперативно доносити до споживачів рекомендації щодо енергоспоживання, зменшуючи когнітивні витрати на ухвалення рішень. У такий спосіб цифровізація державних комунікацій підсилює ефективність nudge-політики, забезпечуючи її масштабованість і гнучкість. Узагальнені спостереження свідчать, що в періоди активного використання поведінкових комунікацій відбувається зменшення пікових навантажень та більш рівномірний розподіл споживання електроенергії протягом доби. Це дозволяє розглядати поведінкові інструменти як важливий елемент антикризового управління енергетичною системою. Порівняння з досвідом вакцинаційних кампаній проти COVID-19 демонструє універсальність механізмів поведінкового впливу незалежно від сфери застосування. Як у медичному, так і в енергетичному секторі ключовими чинниками ефективності залишаються зниження бар'єрів для бажаної поведінки, формування позитивних соціальних норм та використання цифрових каналів комунікації. Це підтверджує доцільність застосування єдиної методологічної бази для оцінювання результативності nudge-інтервенцій у різних напрямках державної політики.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що теорія «підштовхування» є ефективним інструментом формування економічної поведінки громадян у межах державної політики. Використання поведінкових інсайтів дозволяє досягати суспільно значущих результатів без застосування примусових методів регулювання, зберігаючи свободу вибору громадян. Аналіз досвіду України у період вакцинації від COVID-19 засвідчив, що nudge-підходи сприяють підвищенню рівня участі населення у державних програмах. Запропоновані кількісні показники та індекс ефективності поведінкового впливу дозволяють оцінювати результативність таких заходів у динаміці та можуть бути використані для аналізу інших сфер державного управління.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів під час розробки політики у сферах охорони здоров'я, енергозбереження, цифрових сервісів та фінансової грамотності.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень є поглиблений аналіз поведінкових інструментів з урахуванням соціально-демографічних характеристик населення та розширення емпіричної бази дослідження.

Бібліографічні посилання

1. Thaler R. H. *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness* / R. H. Thaler, C. R. Sunstein. – New Haven: Yale University Press, 2008. – 312 p.
2. Kahneman D. *Thinking, Fast and Slow* / D. Kahneman. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. – 499 p.
3. Behavioural Insights Team. *Annual Update 2021–2022* [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.bi.team> – (дата звернення: 15.12.2025).
4. World Health Organization. *Behavioural considerations for acceptance and uptake of COVID-19 vaccines* [Електронний ресурс]. – URL: <https://www.who.int> – (дата звернення: 15.12.2025).
5. Міністерство охорони здоров'я України. *Офіційна інформація щодо вакцинації проти COVID-19* [Електронний ресурс]. – URL: <https://moz.gov.ua> – (дата звернення: 15.12.2025).
6. Міністерство цифрової трансформації України. *Програма «Підтримка» та цифрові сервіси держави* [Електронний ресурс]. – URL: <https://diia.gov.ua> – (дата звернення: 15.12.2025).
7. Our World in Data. *Coronavirus (COVID-19) Vaccinations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations> – (дата звернення: 15.12.2025).
8. НЕК «Укренерго». *Офіційні повідомлення щодо режимів енергоспоживання та балансування енергосистеми України* [Електронний ресурс]. – URL: <https://ua.energy> – (дата звернення: 15.12.2025).